

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ, ПОЧАТКОВОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 373.3.091.33:[57.081.1+3+9]

DOI: 10.31652/2412-1142-2023-69-71-80

Грошовенко Ольга Петрівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри початкової освіти,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
м. Вінниця, Україна
ORCID ID: 0000-0002-3251-5178
olgapdpu@gmail.com

Присяжнюк Лариса Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти,
Маріупольський державний університет,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-7570-0197
larysa.prysiazhniuk@vspu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. У статті актуалізовано питання формування природничих уявлень молодших школярів та раціонального вибору активних методів навчання. Особливий акцент зроблено на ролі дидактичних засобів у формуванні реалістичних уявлень, зроблено екскурс в історичні аспекти проблеми формування природничих уявлень дітей молодшого шкільного віку. Формування природничих уявлень розглядається як необхідна умова розвитку розумових процесів, мислення і уяви здобувачів освіти. Одним із важливих аспектів у роботі вчителя над формуванням природничих уявлень молодших школярів визнано цілеспрямовану роботу над утворенням у свідомості дітей виразних, точних образів про предмети і явища природи. У статті особлива увага зосереджена на використанні активних методів навчання та тих технологій, які забезпечують раціональну організацію освітнього процесу, реалізацію принципів особистісно-орієнтованого, компетентнісного, інтегрованого підходів.

Основою формування природничих уявлень, як форми відображення навколишнього світу, є нагромадження відчуттів, сприймання глибиною образів навколишнього світу, що має виключне значення у процесі засвоєння дитиною знань, оскільки у свідомості учнів повинна бути відтворена реальна картина світу.

У процесі вивчення інтегрованого курсу “Я досліджую світ” основна увага спрямовується на формування цілісних уявлень про навколишній світ. Уроки за інтегрованим курсом “Я досліджую світ” загалом мають практичне спрямування. Інтегрований курс “Я досліджую світ” базується на творчій співпраці між учнем та учителем, навчання на ситуаціях, наближених до реального життя. Формування системи природничих уявлень передбачає: здійснення системно-структурного аналізу змісту природничого матеріалу, дотримання поетапності формування природничих уявлень, використання міжпредметних зв'язків у формуванні природничих уявлень, конструювання системи пізнавальних завдань та застосування інтерактивних технологій формування природничих уявлень.

Ключові слова: природничі уявлення, активні методи навчання, здобувачі освіти, початкова школа.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. За Державним стандартом початкової освіти, метою природничої освітньої галузі є формування компетентностей в галузі природничих наук [1]. Особлива увага звернена на необхідності формування у здобувачів освіти наукового світогляду, основ природоохоронної поведінки, здатності відкривати світ природи, розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин “людина – природа”. Особливо гостро стоїть питання формування природничих уявлень та понять молодших школярів, розвитку їхніх дослідницьких умінь та вмінь спостерігати, які складають передумови ефективної пропедевтики природничих знань.

Методичні питання формування у молодших школярів природничих уявлень як форми природничих знань розроблялися у різні часи такими науковцями: Т. Байбара, Н. Бібік, І. Грущинська, Л. Нарочна, Н. Коваль та ін.. Науковці схильні вважати, що формування у молодших школярів природничих уявлень – складний процес, який потребує від учителя не тільки теоретичних знань та професійних умінь, а й здатності використовувати сучасні методи, засоби, прийоми [5]. З огляду на те, що в сучасній педагогіці з'явилась маса інноваційних технологій навчання, актуальним є питання їх використання з метою формування природничих уявлень молодших школярів.

Аналіз наукової літератури дає підстави констатувати, що проблема формування природничих уявлень молодших школярів у сучасній школі розв'язується лише частково. Молодші школярі демонструють досить низький рівень сформованості знань, практичних умінь та навичок. За висновком науковців (Т. Байбара, О. Біда, Т. Гільберг, Т. Пушкарьова, Л. Телецька) сучасні діти не здатні класифікувати рослини, провести елементарне дослідження, виконати елементарні практичні дії, дати відповідь на просте питання тощо. Захоплення дешевою інформацією позбавляє сучасного школяра можливості здобувати знання, мислити.

Мета статті – обґрунтувати педагогічні умови формування природничих уявлень молодших школярів.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Природнича освіта становить фундамент наукового світорозуміння, так як являє собою систему знань про природу, структуру світобудови, методи і фундаментальні закони її пізнання. У процесі пізнання навколишнього у молодших школярів формується сучасна наукова картина світу.

В основі формування наукової картини світу – уявлення. Цінність природничої освіти сьогодні у центрі уваги. Початкова школа – основа формування природничих уявлень здобувачів освіти. Знання про природу та існуючі взаємозв'язки молодші школярі засвоюють, вивчаючи інтегрований курс “Я досліджую світ”. Засвоєння природничих уявлень розширює світогляд учнів, виховує зацікавленість та обережне ставлення до природи, розвиває спостережливість, пам'ять, уяву, мовлення, і головне, логічне мислення, вміння аналізувати, узагальнювати, класифікувати, встановлювати причиннонаслідкові зв'язки та залежності. Головним критерієм засвоєння змісту природничої освітньої галузі є формування і розвиток уявлень про цілісність світу природи, опанування навички знаходити зв'язки між світом живої та неживої природи, між світом рослин, тварин та людиною, між наслідками діяльності людини і природою.

Аналіз наукової літератури дозволяє зробити висновок, що дитяче сприйняття світу є міфологічним, фундаментальним, на основі якого формується і розвивається поступово філософська, універсально-символічна наукова картина світу. Фундатор природничої освіти В.Зуєв розробив основи теоретичних проблем методики. Особливу увагу приділяв питанням послідовності та системності вивчення природознавства, активному засвоєнню змісту

шкільного предмету, доступності його викладання, свідомому засвоєнню знань, зв'язку шкільного природознавства з практичною діяльністю людей [5].

Великий педагог К.Ушинський надавав великого значення вивченню природничо-географічного матеріалу у початкових класах. Так, К.Ушинський вважав, що географічні поняття сприяють розвитку логічного мислення, уяви і мовлення молодших школярів. Педагог вказував на необхідності наочного навчання, надавав особливого значення словесним методам та спостереженням у природі. На думку К.Ушинського, логіка природи є найдоступніша і найкорисніша логіка для дітей. Свої книги для читання в початкових класах ("Дитячий світ і Хрестоматія", "Рідне слово") він побудував в основному на природничому матеріалі [5, с.34].

О. Герд запропонував систему вивчення природи в початкових класах, яка і досі має велике методичне значення. Його розробки стали основою сучасного природознавства. Методичний посібник О. Герда для вчителів "Предметні уроки в початковій школі" надає рекомендації щодо навчання учнів, застосування наочності, використання різноманітних форм та методів навчання. Особливе значення О.Герд надавав ролі вчителя в навчальному процесі та його методичній роботі [5].

Формування природничих уявлень – основа системних знань про природу та взаємозв'язки. Сучасні методисти активно доводять думку про необхідність дотримання чіткої алгоритмізації процесу формування природничих уявлень, наочної демонстрації існуючих взаємозв'язків у природі. Так, Т.Байбара, особливу увагу звертає на необхідність формування елементарних екологічних, природничих уявлень та понять. Дослідниця послідовно доводить думку про те, що у цьому складному процесі особливу роль мають відігравати засоби навчання, новітні методи та технології [5].

Природничі уявлення – це найперші, елементарні узагальнення. Без уявлень неможливе мислення, неможливий процес пізнання. Роль уявлень у процесі вивчення природи дуже велика: чим багатші у дітей уявлення, чим вони повніші за обсягом і точніші за змістом, тим краще розвиваються у дітей пам'ять і мислення. Уявлення є також необхідною умовою формування понять, розуміння учнями слів учителя, а також засвоєння матеріалу підручника.

Формування системи природничих уявлень у молодших школярів – ключове завдання навчального процесу у школі, яке полягає у виробленні здатності у дітей йти від конкретного до загального (від факту – до явища, від одиничного – до загального, від випадкового – до закономірного) та навпаки. Це завдання безпосередньо розв'язується у процесі навчання і, на думку деяких дослідників, має декілька складових: словесне визначення, візуальну схему, чуттєве враження.

Особливу роль у процесі формування природничих уявлень молодших школярів відіграє вчитель. На думку науковців (О. Біда, Н. Бібік, Л. Телецька та ін.) професійна підготовка учителя є невід'ємною складовою успіху процесу формування у молодших школярів природничих уявлень. Природознавча освіта покликана формувати наукову картину світу, яка характеризується предметністю, складається в процесі пізнання дитиною реальної дійсності. Формування у молодших школярів системи природничих уявлень забезпечує пізнання дитиною закономірностей природи, відкриття наукових законів. Зміст ознайомлення молодших школярів з основами природознавства закладено у навчальних програмах.

Сучасні дослідники (О. Біда, Л. Телецька, О. Пометун та ін.) вважають, що змістовне поле природничо-наукової освіти на початковому етапі навчання має бути базою для наукового світорозуміння і формування умінь і навичок пізнання навколишнього світу, а природничі уявлення розглядають як основу загальної освіти. Від рівня сформованості природничих уявлень молодших школярів залежить успіх навчання дитини, розвиток її здатностей і компетентностей. Уявлення про різноманітні предмети і явища навколишнього світу є необхідною основою розумових процесів, а значить і умовою розвитку мислення і

уяви школярів. Тому цілеспрямована робота над утворенням у свідомості дітей виразних, точних уявлень про предмети і явища природи – одне з важливих завдань роботи вчителя.

Завдання природничої освітньої галузі Державного стандарту початкової загальної освіти включають формування в учнів системи початкових природознавчих понять. Природничі уявлення та поняття є основою формування у молодших школярів цілісної картини світу, розуміння закономірностей, встановлення та пояснення причинно-наслідкових зв'язків тощо. Основою формування природничих уявлень дітей є чуттєвий досвід. Природничі уявлення, які отримують молодші школярі складають основу формування системи природничих понять про предмети і явища навколишньої дійсності.

Проблема формування та розвитку природничих уявлень та понять є особливо актуальною як для теорії так і для практики початкового навчання. У Концепції природничої освітньої галузі підкреслюється, що навчальний матеріал інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича складова) розподіляється таким чином, щоб не лише забезпечити чуттєву основу у процесі вивчення природи рідного краю, а й створити необхідні умови для роботи з формування таких провідних природознавчих уявлень та понять, як «природа», «жива природа», «нежива природа», «рослини», «тварини» тощо. Окрім того, засвоєння природничої освітньої галузі передбачає формування системи екологічних уявлень та понять.

Відтак, вирішення проблеми формування природничих уявлень молодших школярів пов'язано із розвитком логічного мислення та чуттєвого досвіду. Так, діти ще в дитячому садку знайомляться з природними об'єктами, вчать встановлювати та пояснювати елементарні зв'язки між об'єктами і явищами живої і неживої природи. Діти п'яти-шестирічного віку перераховують назви рослин, птахів, комах, вчать за характерними ознаками розрізняти об'єкти природного довкілля. Завдання дошкільного періоду ознайомлення з природою полягає у необхідності забезпечення чуттєвого ознайомлення дітей з об'єктами і явищами природи. З цією метою педагоги використовують спостереження як основний засіб формування природничих уявлень. З метою активізації емоційно-естетичних уявлень дітей педагогами широко використовується комплекс методів та прийомів впливу на емоційно-ціннісну сферу: ігри, загадки, пластичні етюди, руханки, вірші тощо.

Сприймання навколишньої дійсності – процес чуттєвого логічного її пізнання. Першим етапом засвоєння знань, за висновком психологів, є сприйняття окремих фактів чи явищ. Сприймання навколишньої дійсності розпочинається засобом нагромадження відчуттів. Сприймаючи об'єкт природи, у мозку відбувається відображення його окремих властивостей, зовнішніх сторін, характерних ознак, які безпосередньо діють на органи відчуттів. Виникнення у свідомості чуттєво-наочного образу – результат сприйняття дитиною об'єктів і явищ навколишньої дійсності. Предмет сприйняття викликає найбільше збудження в корі головного мозку, у великих півкулях, в інших відділах у цей час відбувається гальмування. Інші об'єкти навколишнього складають фон для сприйняття.

Предмет чи явище навколишньої дійсності може відновлюватись у пам'яті, згадуватися. Так, формуються уявлення. Уявлення в науці визначаються як чуттєво-наочний образ предметів і явищ дійсності, що зберігається у свідомості людини. Процес формування уявлень – це послідовний процес сприйняття, впливу на свідомість людини. Уявлення виникають у дітей у свідомості як наочний образ та мають конкретний характер. Природничі уявлення можуть формуватися не тільки на основі безпосереднього спостереження, а й як результат роботи дитини підручником, наочним посібником, розповіді тощо.

Виникнувши на основі відчуттів і сприйняття, уявлення є узагальненою формою наочного, чуттєвого відображення навколишньої природи. Природничі уявлення є основою формування системи природничих понять як форми наукового пізнання, що відображає об'єктивно суттєве в речах та явищах і закріплюється спеціальними термінами чи позначеннями.

У природничій освітній галузі уявлення про об'єкти та явища навколишнього світу відіграють важливу роль, оскільки вони є основою пізнання реальної дійсності. Початкова школа – основа формування природничих уявлень та понять, які підводять дітей до розуміння закономірностей навколишнього світу.

Головною особливістю початкових природничих уявлень є те, що саме вони закладають фундамент наукової картини світу, слугують основою ознайомлення молодших школярів із закономірностями природи. Так, у 1 класі учні отримують елементарні уявлення про об'єкти неживої природи: “вода”, “повітря”, “грунт” тощо. Саме ці уявлення необхідні для засвоєння більш складних наукових понять та категорій: «природа нежива», «природа жива» тощо. Молодші школярі, на основі елементарних уявлень, вперше починають усвідомлювати, що все різноманіття природи можна чітко розділити на дві категорії: неживе та живе. Таким чином, засвоєння початкових наукових уявлень та понять зумовлює перехід від елементарного засвоєння до наукового пізнання об'єктів та явищ реальної дійсності.

У дослідженнях, присвячених проблемі формування природничих уявлень було визначено, що діти молодшого шкільного віку звертають більшу увагу на колір предметів, ніж на їх форму; виділяють зовнішню яскраву ознаку, не співвідносячи її з іншими ознаками об'єкта чи явища природи, і надають їй загального суттєвого значення. Аналіз зводиться до виділення одного елемента, синтез - неповний, односторонній і призводить до помилкового узагальнення, що містить ознаку, від якої треба відволіктись. Це пов'язано з недостатньо розвинутою у цьому віці аналітичною функцією мислення.

Розглянуті вище вікові особливості сприймання дітей молодшого шкільного віку позначаються на сприйманні школярами об'єктів та явищ природи. Тому проблема ефективності сприймання системи природничих знань є особливо актуальною для початкової школи. Оскільки, чим молодший учень, тим важче йому під час сприймання складного об'єкта чи явища природи відволікатись від тих неістотних ознак, які його приваблюють, і виділяти саме ті, що відповідні меті сприймання [4].

За час навчання в початковій школі сприймання молодших школярів зазнає кількісних та якісних змін (Г. Костюк). Кількісні зміни полягають у зростанні швидкості перебігу процесу сприймання, у збільшенні числа сприйнятих об'єктів, у розширенні обсягу їх запам'ятовування тощо. Якісні зміни - це певні перетворення структури сприймання, виникнення нових його особливостей, які знаменують собою підвищення пізнавальної ефективності сприймання. Тобто у процесі навчання в початковій школі проходить перебудова сприймання (Л.Занков). Уявлення – складний процес відображення навколишньої дійсності на основі сприйнятого.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Уявлення - це процес утворення образу предмету або явища, які в даний момент не сприймаються, але були сприйняті раніше. Ефективність процесу формування природничих уявлень залежить від чітко сформованої дидактичної задачі, послідовної системи питань, що спрямовують увагу дітей на ті чи інші особливості, властивості об'єкта. Методичні розвідки підтверджують тезу про те, що закріпленню і уточненню природничих уявлень, сприяють замальовки з пам'яті, вправи розрізнення, класифікацію тощо.

Осмислюючи та узагальнюючи уявлення, молодші школярі виділяють загальні суттєві ознаки предметів та явищ. Результатом цього процесу є поняття. Наприклад, у дитини вже сформоване уявлення про березу, липу, ялину тощо. У процесі мислення учні виділяють їх характерні ознаки: стовбур, крона з гілок та листя, рослина висока. Так утворилося поняття про дерево. Як бачимо, основою цього процесу є абстрактне мислення.

Природничі поняття мають засвоюватися учнем на основі сформованих природничих уявлень. Чим багатші природничі уявлення молодших школярів, тим краще засвоюються поняття. Окрім того, достатня кількість суттєвих ознак об'єктів дозволяє уникнути

формального засвоєння природничих знань, *поняття набуває доказового та переконливого характеру*. Відтак, початковий курс природознавства має забезпечити логічний та послідовний характер формування системи природничих знань.

Природничі уявлення молодших школярів мають конкретний характер і є несистемними. Джерелом таких уявлень є бесіди з дорослими та власний досвід, якого набувають молодші школярі у процесі екскурсій, прогулянок, спостережень. Маючи досить обмежений запас знань про природне довкілля, молодші школярі досить часто роблять помилкові висновки, а образи, сформовані у свідомості деяких школярів не дозволяють адекватно оцінити ситуацію, обрати правильну траєкторію у стосунках із довкіллям. Так, незрілість природничих уявлень проявляється у некомпетеності молодших школярів їхній неадекватній позиції щодо деяких тварин і рослин. Так, учні часто оперують такими поняттями як “добрі і погані тварини”, “працьовиті та ліниві”, “хитрі”, “страшні” тощо. Досить часто діти оперують такими поняттями як “сонечко сміється”, “небо плаче”, “квіти засинають”, а “роса – сльози Землі”. Відтак, констатуємо факт не сформованості причинно-наслідкових зв'язків у молодших школярів, неспроможність логічного доведення та пояснення очевидних фактів.

Низький рівень сформованості природничих уявлень молодших школярів – шлях до формального знання. Молодші школярі не оперують природничими поняттями, не спроможні пояснити елементарні процеси, що відбуваються у природі. Так, наприклад, явище листопаду діти пояснюють як акт природний процес підготовки дерева до зими, натомість, стикаючись із явищем вічнозелених дерев, діти не можуть дати відповідь чому так відбувається.

Поняття - основний елемент мислення, за допомогою якого відображається суттєве і загальне в предметах і явищах, а також істотні відношення між ними. Це психічна схема, за якою наше мислення працює на вищому рівні. У процесі навчання у молодших школярів формується система наукових понять. Основою даного процесу є включення дитини у розумові операції аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення, порівняння та конкретизації.

Психологічний процес формування уявлень і понять про природу проходить, в індивідуальному масштабі, два етапи. На першому етапі, який отримав назву стадія формування уявлень, учні усвідомлюють предмети, явища і процеси за певними їх ознаками (властивостями). Враховуючи особливості мислення молодшого школяра, науковцями доведено необхідність використання на цьому етапі багатьох способів отримання знань, таких як: безпосередній контакт з предметами та явищами, опосередкований контакт за допомогою моделей з предметами і явищами; контакт за допомогою слова. Використання цих засобів забезпечує процеси сприйняття і формування уявлення, а згодом, на їх основі - поняття.

Науковці підкреслювали, що для того, щоб навчити встановлювати загальні ознаки (властивості) досліджуваних об'єктів чи явищ, а також істотні зв'язки між ними, школярі мають пройти такі етапи: аналіз ознак об'єкта; встановлення подібності, спільного в них з іншими предметами; встановлення ознак, якими він відрізняється від інших об'єктів; синтез цих ознак, встановлення визначальних елементів відповідного поняття. На другому етапі, який називається “стадією закріплення уявлень”, школярі використовують сформоване уявлення в нових ситуаціях. Таким чином, вироблене уявлення стає знаряддям отримання нового знання [8].

У процесі діагностичного дослідження, спрямованого на визначення рівнів сформованості природничих уявлень, здобувачі початкової освіти демонстрували позитивне ціннісне ставлення до об'єктів і явищ навколишнього світу. Діти люблять тварин і рослин, допомагають їм, турбуються тощо. Однак, їхнє позитивно-зацікалене ставлення є результатом мотивації прагматично-налаштованого користувача.

Здобувачі освіти не володіють природознавчими поняттями, фрагментарно описують явища природи, не мають чітких пізнавальних мотивів оволодіння природознавчим матеріалом. У молодших школярів спостерігається низька сформованість еколого-збережувального ставлення до навколишнього середовища. Учні не уміють застосовувати набуті знання у ситуаціях відмінних від навчання. Діти не орієнтуються у лабораторному обладнанні, не здатні самостійно проводити досліди, планувати дослідницьку діяльність, визначати домінуючий метод дослідження, класифікувати об'єкти навколишньої дійсності тощо. Причини такого явища ми вбачаємо у низькій вмотивованості учнів до навчання, не здатності вчителя зацікавити учнів, створити у класі атмосферу успіху, відкриття, співпраці тощо.

Відтак, проблема формування у молодших школярів природничих уявлень є однією із ключових. Від того, на скільки міцно сформовано те чи інше уявлення, як дитина ним може оперувати у ситуаціях відмінних від навчальних – залежить її успіх, а можливо, і життя. Так, міцні знання, які учні засвоюють на уроці “Вода. Властивості води” можуть уберегти дитину від багатьох неприємностей (термічні опіки, розчини тощо), знання, які учні отримують з теми “Тварини – частина живої природи” допоможуть у виборі способу поведінки у різного роду життєвих ситуаціях тощо.

Одним із актуальних завдань природничої освіти у початковій школі є формування в учнів системи початкових природничих уявлень. Сформованість природничих уявлень – основа формування знань. У системі знань про об'єкти та явища навколишнього світу уявлення відіграють важливу роль, оскільки вони є опорним моментом у пізнанні реальної дійсності, своєрідним результатом її пізнання. Елементарні природничі уявлення діти засвоюють ще у дошкільному віці. Головна особливість початкових уявлень у тому, що незалежно від віку учнів здійснюється первісне засвоєння закономірностей, сутності об'єкта чи явища навколишньої дійсності на чуттєвій основі.

Процес формування природничих уявлень передбачає використання системи методів та засобів, які забезпечують безпосередній контакт дитини з об'єктом пізнання. Особливу роль у цьому процесі відіграє спостереження. Процес формування природничих уявлень молодших школярів варто завершувати організацією практичної діяльності. Так, організація практичної роботи, спостереження, елементарне дослідження, моделювання збезпечує активну пізнавальну діяльність молодших школярів, забезпечує закріплення сформованого уявлення.

У процесі засвоєння змісту інтегрованого курсу “Я досліджую світ” (природничі освітні галузь), молодші школярі знайомляться із поняттями «лікарські рослини», «будова рослин», «дикорослі рослини», «однорічні рослини», «дворічні рослини», «багаторічні рослини» тощо. З цією метою у практиці викладання вчителем використовуються різноманітні методи, які сприяють нагромадженню відчуттів, організації чуттєвого сприйняття тощо. Як правило, методи формування природничих уявлень вони використовуються у різних поєднаннях.

Основними методами та формами, які застосовуються при формуванні природничих уявлень та понять про рослинний світ у початковій школі є спостереження, екскурсія, практична робота, робота з підручником. Ведення спостережень за предметами чи явищами впливає на формування пізнавального інтересу, розвитку спостережливості. Основним завданням вчителя у процесі використання спостереження як методу формування природничих уявлень молодших школярів має бути навчання дітей прийомам спостереження з метою перенесення знань на об'єкти або явища природи, які вони потім спостерігатимуть самостійно.

З метою закріплення сформованих природничих уявлень про об'єкти і явища навколишнього світу учитель проводить екскурсії. Екскурсії з природознавства мають велике пізнавальне та виховне значення. Вони конкретизують, поглиблюють та розширюють знання учнів. На екскурсіях учні перевіряють на практиці отримані знання, вправляються у

виконанні завдань на порівняння об'єктів природи, виконують практичні роботи, експериментують тощо. Так, у процесі проведення екскурсії на тему "Дикорослі рослини" молодші школярі отримують уявлення про дикорослі рослини найближчого оточення (лісу або парку, скверу). У процесі виконання практичних завдань учитель звертає увагу дітей на найбільш поширені дикорослі дерева і кущі, учні називають спільні та відмінні ознаки рослин. Особливу увагу учитель звертає на формування екологічно орієнтованої поведінки, у процесі виконання практичних завдань у молодших школярів формується уявлення про особливості рослинного світу найближчого природного оточення.

Практична робота як метод організації пізнавальної діяльності дає можливість накопичити певний запас конкретних уявлень про предмети та явища природи. У процесі виконання завдань практичної роботи, молодші школярі використовують запас конкретних знань про об'єкти і явища, працюють з приладами та матеріалами.

Державний стандарт початкової загальної освіти орієнтує сучасного вчителя не тільки на формування у молодших школярів предметних компетентностей, а й здатності до співпраці, комунікації, вирішення різного роду творчих завдань тощо [1]. Реалізація поставленої мети неможлива без використання особистісно зорієнтованих сучасних освітніх технологій, які передбачають демократизацію, гуманізацію освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня.

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Метою природничої освіти є формування компетентностей в галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, формування основи наукового світогляду і критичного мислення, становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку [9]. Основою формування природничих компетентностей здобувачів початкової освіти є природничі уявлення. Практика початкової освіти дає підстави констатувати низький рівень сформованості природничих уявлень молодших школярів, що призводить до формального засвоєння природничих знань. Формування системи природничих уявлень молодших школярів здійснюється у процесі засвоєння інтегрованого курсу "Я досліджую світ". Роль уявлень у процесі навчання дуже велика: чим багатші у дітей уявлення, чим вони повніші за обсягом і точніші за змістом, тим краще розвиваються пам'ять, мислення. Уявлення – основа формування природничих понять. Відтак, учителям необхідно вміло формулювати питання і завдання, які потребують відтворення відчуттів, організувати вправи на впізнавання і розрізнення об'єктів, використовувати різноманітні наочні засоби, вміло керувати процесом спостереження.

Уявлення забезпечують чуттєве пізнання предметів і явищ. Від чуттєвих сприймань і уявлень за допомогою мислення людина піднімається до розкриття суті предметів і явищ, на вищий ступінь пізнання – до створення понять. Формування природничих уявлень – основа світосприйняття. Формування природничих уявлень молодших школярів має забезпечити підготовку дитини до життя, розуміння світу та успішного вирішення життєвих ситуацій.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у обґрунтуванні педагогічних умов формування природничих уявлень здобувачів початкової освіти в умовах дистанційного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ початкової освіти <http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf>
- [2] Грошовенко О.П., Казьмірчук Н.С., Вікарчук Н.Г. Формування природничих компетентностей молодших школярів засобами проєктної діяльності. Імідж сучасного педагога. 2021. №1 (196). С.95-101.

- [3] Закон України «Про освіту» : від 05.09.2017 № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesyazakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
- [4] Концепція початкової освіти: Проект. Початкова школа. 2016. № 1. С. 1–4.
- [5] Методика навчання інтегрованого курсу “Я досліджую світ”: природнича складова : робочий зошит з методичними матеріалами для студентів спеціальності 013 Початкова освіта / авт.упор. О.П.Грошовенко, І.А.Стахова.- 4 е вид., переробл. і допов. Вінниця, 2020. 180 с .
- [6] Інновації в освіті: перспективи розвитку : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції [м. Тернопіль, 20 травня 2021 р.]. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. 357 с.
- [7] Грошовенко О.П., Пахальчук Н.О., Стахова І.А. Технології формування природничо-екологічної компетентності молодших школярів / International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 232 pages;
- [8] Стахова І.А., Грошовенко О.П. Формування готовності майбутніх учителів до природоохоронної роботи в початковій школі : методичні рекомендації. Вінниця: ФОП “Корзун”. 52 с.
- [9] Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н.М.К. «Літера ЛТД», 2018. 160 с.
- [10] Комунікація в Інтернет-просторі: психологічний аспект / Н. І. Лазаренко, А. М. Коломієць, О. М. Паламарчук. Інформаційні технології і засоби навчання. 2018. Т. 65, № 3. С. 249-261.
- [11] Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів пед. фак. К.: Абрис, 1997. 416 с.

FORMATION OF NATURAL IMAGINATIONS OF YOUNGER SCHOOL STUDENTS

Hroshovenko Olha Petrovna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Associate Professor of Primary Education Vinnytsia State Pedagogical Mykhailo Kotsyubynsky University, Vinnytsia, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-3251-5178
olgapdpu@gmail.com

Prysiazhniuk Larysa Andriyivna,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor Associate Professor of Primary Associate Professor of the Department of Pedagogy and Education Mariupol State University, Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-7570-0197
larysa.prysiazhniuk@vspu.edu.ua

Abstract. The article updates the issue of the formation of natural ideas of younger schoolchildren and the rational choice of active learning methods. Special emphasis is placed on the role of didactic tools in the formation of realistic ideas, an excursion into the historical aspects of the problem of the formation of natural ideas of children of primary school age is made. The formation of natural ideas is considered as a necessary condition for the development of mental processes, thinking and imagination of education seekers. One of the important tasks of the teacher's work is the purposeful work on the formation in the minds of children of expressive, accurate ideas about objects and natural phenomena. A special role in this context is given to the use of active learning methods and those technologies that ensure the rational organization of the educational process, the implementation of the principles of person-oriented, competence-based, integrated approaches.

The article draws attention to the fact that the basis of the process of formation of natural ideas is the accumulation of sensations, perception. As a result of the theoretical search, it was concluded that the representation as a form of reflection of the surrounding world is of exceptional importance in the process of assimilation of knowledge by the child, since a real picture of the world must be reproduced in the minds of students.

In the process of studying the integrated course "I explore the world" by younger schoolchildren, children develop ideas about the world around them. The lessons of the integrated course "I explore the world" generally have a practical orientation. The integrated course "I explore the world" is based on creative cooperation between the student and the teacher, learning in situations close to real life. The formation of a system of natural ideas involves: implementation of a system-structural analysis of the content of natural material; compliance with the step-by-step formation of natural ideas; the use of interdisciplinary connections in the formation of natural concepts; construction of a system of cognitive tasks and the use of interactive technologies for the formation of natural ideas.

Keywords: natural ideas, active learning methods, education seekers.

References (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] DERZHAVNYI STANDART pochatkovoї osvity [http://dano.dp.ua/attachments/article/303/ Derzhavnyi%20standart%20pochatkovoї%20osvity.pdf](http://dano.dp.ua/attachments/article/303/Derzhavnyi%20standart%20pochatkovoї%20osvity.pdf)
- [2] Hroshovenko O.P., Kazmirchuk N.S., Vikarchuk N.H. Formuvannia pryrodnychkykh kompetentnosti molodshykh shkoliariv zasobamy proiektnoi diialnosti.Imidzh suchasnoho pedahoha. 2021.№1 (196). S.95-101
- [3] Zakon Ukrainy «Pro osvitu» : vid 05.09.2017 № 2145-VIII [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.pedrada.com.ua/article/1484-znayomtesyazakon-ukrani-pro-svtu-2017>.
- [4] Kontsepsiia pochatkovoї osvity: Proekt.Pochatkova shkola. 2016. № 1.S. 1–4.
- [5] Metodyka navchannia intehrovanoho kursu “Ta doslidzhuiu svit”: pryrodnycha skladova : robochyi zoshyt z metodychnymy materialamy dlia studentiv spetsialnosti 013 Pochatkova osvita / avt.upor.O.P.Hroshovenko, I.A.Stakhova.- 4 e vyd., pererobl. i dopov.Vinnytsia, 2020.180 s .
- [6] Innovatsii v osviti: perspektyvy rozvytku : materialy I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii [m. Ternopil, 20 travnia 2021 r.]. Ternopil : ZUNU, 2021. 357 s.
- [7] Hroshovenko O.P., Pakhalchuk N.O., Stakhova I.A. Tekhnologii formuvannia pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv / International scientific and practical conference «Pedagogy and Psychology in the Modern World: the art of teaching and learning» : conference proceedings, February 26–27, 2021. Vol. 1. Riga, Latvia : «Baltija Publishing». 232 pages;
- [8] Stakhova I.A., Hroshovenko O.P. Formuvannia hotovnosti maibutnykh uchyteliv do pryrodookhoronnoi roboty v pochatkovii shkoli : metodychni rekomendatsii. Vinnytsia: FOP “Korzun”.52 s.
- [9] Nova ukrainska shkola: poradnyk dlia vchytelia /pid zah. red. Bibik N.M.K.«Litera LTD», 2018.160 s.
- [10] Komunikatsiia v Internet-prostori: psykholohichni aspekt / N. I. Lazarenko, A. M. Kolomiets, O. M. Palamarchuk. Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia. 2018. T. 65, № 3.S. 249-261
- [11] Savchenko O.Ia. Dydaktyka pochatkovoї shkoly: pidruchnyk dlia studentiv ped. fak. K.: Abrys, 1997.416 s

УДК 37.064.1:376-056.2/3

DOI: 10.31652/2412-1142-2023-69-80-90

Денищук Інна Петрівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри психології та інклюзивної освіти,

Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,

м. Рівне, Україна

ORCID ID: 0000-0001-8025-9570

inna_shpychak@ukr.net

СТРАТЕГІЇ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ З БАТЬКАМИ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА РІВНІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкрито питання взаємодії з батьками осіб з особливими освітніми потребами для успішної реалізації інклюзивного навчання в закладі освіти. Проаналізовано вимоги для ефективного партнерства.

Визначено основні труднощі, що можуть перешкоджати продуктивності освітнього процесу дитини з особливими освітніми потребами та побудови ефективної співпраці з батьками. Як от: ставлення батьків до своїх дітей; неприйняття порушення, явного чи прихованого відкинення дитини; неадекватне оцінювання стану та перспектив розвитку дитини; відсутність бачення своєї ролі в реалізації освітнього процесу; недостатня компетентність щодо особливостей інклюзивної освіти; нехтування пропозиціями з боку фахівців закладу освіти.

Висвітлено особливості психолого-педагогічного супроводу батьків. На основі аналізу наукових праць було визначено, що головною метою психолого-педагогічного супроводу батьків дітей з особливими освітніми потребами є створення сприятливого психологічного клімату для взаємодії батьків із членами команди супроводу, підвищення педагогічної компетентності батьків, надання консультацій, розширення знань батьків щодо специфіки розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

У статті представлено варіанти різних форм і методів співпраці педагогів з батьками для організації ефективної роботи з сім'ями на рівні закладу освіти. Серед ефективних форм співпраці